

PARAIŠKŲ IR ATASKAITŲ TEIKIMO ELEKTRONINĖ SISTEMA

Reikminių tyrimų temos pasiūlymai

PASIŪLYMAS DĖL REIKMINIŲ TYRIMŲ TEMOS

1. DUOMENYS APIE PATEIKĖJĄ	
1.1. Institucijos pavadinimas	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
1.2. Institucijos atstovas, įgaliotas spręsti su teikiamu temos pasiūlymu susijusius klausimus:	
pareigos	Patarėja
vardas	Ramunė
pavardė	Vitartaitė
telefonas	+370 66783058
el. paštas	Ramune.Vitartaite@socmin.lt

2. TEMOS PASIŪLYMO APRAŠYMAS

2.1. Temos pavadinimas	
Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų teikiamos pagalbos tikslinei grupei veiksmingumo tyrimas	
2.3. Tyrimų trukmė	
Tyrimų, reikalingų problemai išspręsti, trukmė	9 mėn.
2.5. Temos (problemos) svarba valstybei ir visuomenei	
<i>Aprašoma sprendžiama problema, nurodomos esminės jos priežastys, jei reikia, palyginant Lietuvos padėtį aptariamam klausimui su kitomis Europos Sąjungos valstybės narėmis, pateikiama informacija apie institucijos praktikoje kylančių problemų mastą, situacijos analizė; vadovaujantis turimais įrodymais ir duomenimis (kiekybiniais rodikliais) pagrindžiamas problemos aktualumas ir realus mokslu grįstų sprendimų poreikis (ne daugiau kaip 4000 spaudos ženklų)</i>	
Smurtas artimoje aplinkoje ir toliau Lietuvoje išlieka plačiai paplitęs. Naujausiais Valstybės duomenų agentūros duomenimis (toliau - VDA), 2022 m. policija užregistravo 55 187 pranešimus dėl smurto artimoje aplinkoje, iš jų sostinės regione fiksuoti 14 526 pranešimai, vidurio vakarų Lietuvos regione – 41 661	

pranešimas. Dalis jų – pakartotiniai atvejai. Smurtas artimoje aplinkoje – viena iš labiausiai paplitusių nusikalstamų veikų Lietuvos visuomenėje. VDA duomenimis, 2022 m. dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruoti 5 872 nusikaltimai (2021 m. – 5 801). 2022 m. užregistruota 6 119 asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų, padarytų dėl smurto artimoje aplinkoje (mieste – 3,9 tūkst., arba 64,2%, kaime – 2,2 tūkst., arba 35,8%, asmenų). Statistikos duomenys patvirtina faktą, kad nuo smurto artimoje aplinkoje dažniausiai nukenčia moterys. Šis reiškinys glaudžiai susijęs su lyčių nelygybe. 2022 m. nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusių suaugusiųjų dauguma buvo moterys (4,3 tūkst., arba 78,8%) (2021 m. – 78,9%), 10,3% (2021 m. – 2,5%) visų nukentėjusiųjų – vaikai iki 18 metų.

Smurtas artimoje aplinkoje vis dar „paslėptas“ (latentiškas) reiškinys, kurio tiksliais mastais nustatyti trūksta tyrimų duomenų. Viešosios nuomonės tyrimo duomenimis, 60% asmenų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, pagalbos nesikreipė (80% vyrų ir 54% moterų). Kaip teigiama 2019 m. atlikto tyrimo „Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas“ išvadose, „smurto artimoje aplinkoje statistikoje daugiausia fiksuojamas fizinis smurtas, psichologinio ir ekonominio smurto atvejų labai mažai, o seksualinio smurto atvejų – neįtikėtina mažai. Galima daryti prielaidą, kad taip yra ne todėl, kad Lietuvoje kitų smurto rūšių nėra, bet todėl, kad šios smurto formos sunkiai atpažįstamos ir dar sunkiau įrodomos.“ Asociacijos „Moterų informacijos centras“ užsakymu 2020 m. UAB „Baltijos tyrimai“ atlikto tyrimo duomenimis 19% Lietuvos gyventojų (25% moterų ir 13% vyrų) nurodė patyrę smurtą artimoje aplinkoje.

Visuomenės nuostatos dėl smurto artimoje aplinkoje vis dar prieštaringos, smurto pateisinimas paplitęs. Anksčiau minėto viešosios nuomonės tyrimo duomenimis, 89% respondentų laiko smurtą artimoje aplinkoje nepateisinamu dalyku, tačiau toje pačioje apklausoje paklausus, ar būna tokių situacijų gyvenime, kai būtų galima pateisinti ar atleisti kai kurias smurto artimoje aplinkoje formas, 17% respondentų nurodė galintys pateisinti įvairias smurto formas.

2023-07-01 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui (toliau – Įstatymas), didelis dėmesys yra skiriamas jo įgyvendinimo kokybei, pagalbos prieinamumui ir tarpinstituciniam bendradarbiavimui užtikrinti. Specializuoti kompleksinės pagalbos centrai (SKPC) – vienas pagrindinių specializuotos kompleksinės pagalbos sistemos veikėjų, kurie veiklą vykdo visoje šalies teritorijoje ir teikia pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems ir smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims.

2023-09 mėn. duomenis Lietuvoje veikia 24 SKPC, kurie teikia specializuotą kompleksinę pagalbą pagal 2023-05-09 d. Ministro įsakymo Nr. A1-296 „Dėl Specializuotos kompleksinės pagalbos smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims teikimo bei ekspertinio vertinimo dėl sprendimo skirti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį ar jo neskirti tvarkos aprašo ir Pavyzdinių specializuotos kompleksinės pagalbos centrų vidaus taisyklių, kuriose reglamentuojamas keitimasis asmens duomenimis, susijusiais su smurtu artimoje aplinkoje, tarp specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir institucijų bei įstaigų, vykdančių veiklą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje, pagalbos ir paslaugų teikimo srityse patvirtinimo“ patvirtintą SKPC veiklos aprašą. Siekiant išmatuoti tokios pagalbos poveikį bei efektyvumą (veiksmingumą), šiuo metu yra rengiama Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų teikiamos pagalbos tikslinei grupei veiksmingumo tyrimo metodika, kuri apims specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo proceso aprašą, SKPC veiklos kokybės vertinimo metodiką, SKPC pakartotinio smurto artimoje aplinkoje rizikos pavojaus vertinimo klausimyną, SKPC teikiamos pagalbos efektyvumo vertinimo metodiką, prevencijos, apsaugos, pagalbos, paslaugų teikimo smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems ir smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims algoritmą. Metodika bus baigta ruošti iki 2023 m. gruodžio mėn., tačiau valstybės biudžeto lėšos šio tyrimo (pagal parengtą metodiką) atlikimui nėra suplanuotos. Specializuotos kompleksinės pagalbos veiksmingumo tyrimo atlikimas – taip pat yra viena iš Valstybės kontrolės pateiktų rekomendacijų (2022-11-30 d. Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita).

2.6. Spręstini institucijos, teikiančios temos pasiūlymą, uždaviniai

Nurodoma, kokius uždavinius institucija tikisi išspręsti savo reguliavimo sferoje, pasinaudodama gautais tyrimų rezultatais, įsivertinama, kad uždaviniams išspręsti būtini moksliniai tyrimai, detalizuojamos tikslinės visuomenės grupės ir (ar) kiti naudos gavėjai, nurodoma, koks numatomas tokių sprendimų poveikis jiems (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

Siekiant žiniomis ir faktais grįstos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje politikos formavimo, manytina, kad specializuotos kompleksinės pagalbos veiksmingumo vertinimas (tyrimas) ženkliai prisidėtų prie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimo sistemos tobulinimo. Pasitelkiant gautas rekomendacijas, būtų atnaujinamas SKPC veiklos aprašas, peržiūrimi kiekybiniai ir (ar) kokybiniai rodikliai, taip pat, pagalbos prieinamumas, vidinių SKPC procesų tvarka, pagalbos teikimo algoritmai. Taip pat, svarbu, kad smurtą artimoje aplinkoje patyręs ir smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantis asmuo specializuotą kompleksinę pagalbą šiuo metu gali gauti keletu skirtingų būdų – telefonu, el. paštu, internetiniu pokalbiu (angl. chat) arba kontaktiniu būdu. Siekiant plėsti SKPC tinklą, pagalbos teikimo apimtis bei užtikrinti paslaugų kokybę, pasitelkiant tyrėjus (mokslininkus), būtina suprasti, ar (ir kaip) skirtingi pagalbos teikimo būdai ir teikiama pagalba (skirtingos jos rūšys, pavyzdžiui, informavimas, konsultavimas, psichologo ir (ar) teisininko konsultacijos ir pan.) prisideda prie tikslinės grupės poreikių atliepimo, siekiant pakartotinių smurto artimoje aplinkoje atvejų mažėjimo. Kitas svarbus momentas – negalios aspektas. Šiuo tyrimu būtų siekiama įvertinti, ar SKPC teikiama pagalba efektyviai teikiama atsižvelgiant į negalios pobūdį.

2.7. Temos sąsajos su strateginiais valstybės dokumentais

Pateikiamos nuorodos į atitinkamus strateginius valstybės dokumentus, pridedami komentarai ir kita susijusi informacija (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

2020 m. rugsėjo 9 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 998 “Dėl 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo” patvirtintas 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas;

2021 m. lapkričio 10 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 931 “Dėl 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinės sutelkties plėtros programos patvirtinimo” patvirtinta Socialinės sutelkties plėtros programa;

2022 m. balandžio 11 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-264 “Dėl Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2022–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo” patvirtintas Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2022–2023 metų veiksmų planas;

2023 m. rugsėjo 13 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-602 “Dėl Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems, smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems ir smurto artimoje aplinkoje pavojų keliantiems asmenims 2024–2026 metų veiksmų plano patvirtinimo” patvirtintas Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2024–2026 metų veiksmų planas.

2.8. Neatidėliotino problemos sprendimo poreikio pagrindimas

Pagrindžiama, kodėl problemą reikalinga spręsti skubiai; jei problema atitiktų itin skubių reikminių tyrimų pobūdį (ekstremalios situacijos valstybėje keliami iššūkiai ir pan.), tai argumentuojama (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

2023 m. liepos 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui bei siekiant plėsti SKPC tinklą, pagalbos teikimo apimtis bei užtikrinti paslaugų kokybę, pasitelkiant tyrėjus (mokslininkus), būtina kuo skubiau suprasti, ar pagalba yra teikiama veiksmingai (efektyviai), ar taikomi metodai pasiteisina, ar reikalinga pagalbos teikimo algoritmų peržiūra ir tobulinimas.

2.9. Laukiami reikminių tyrimų projekto rezultatai, nurodant rezultatų formą

Nurodoma, kokių rezultatų institucija tikisi iš projekto ir kokia forma šie rezultatai turėtų būti pateikti (studija, praktinės rekomendacijos, metodikos padėčiai tam tikroje srityje įvertinti ir prognozuoti, priemonės, modeliai, scenarijai, tinklai, naujos technologijos, nauji metodai ir pan.) (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

Atlikus specializuotos kompleksinės pagalbos veiksmingumo tyrimą, tikimasi, kad:

- bus parengta specializuotos kompleksinės pagalbos funkcijos užtikrinimo studija bei pagal specializuotos kompleksinės pagalbos veiksmingumo tyrimo metodikoje nustatytus rodiklius, įvertintas pagalbos veiksmingumas (efektyvumas);
- bus pateiktos rekomendacijos valstybės ir (ar) savivaldybių įstaigų atstovams, siekiant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje politikos formavimo ir įgyvendinimo procesų bei tarpžinybinio bendradarbiavimo tobulinimo;
- bus pateikti pasiūlymai dėl specializuotos kompleksinės pagalbos veikimo algoritmų tobulinimo;
- bus pateiktos praktinės rekomendacijos SKPC dėl veiklos efektyvumo didinimo.

Orientacinis tyrimo aprašymas bei orientaciniai tyrimo kriterijai ir rodikliai

Kokybinio tyrimo **tikslas** – įvertinti SKPC teikiamos pagalbos veiksmingumą visų institucijų, įstaigų, organizacijų, užtikrinančių SAA pavojų patiriančių asmenų ir SAA patyrusių asmenų apsaugą, pagalbą ir paslaugas, kontekste. Šiame lygyje SKPC teikiamos pagalbos veiksmingumas būtų įvertintas atliekant kokybinį tyrimą, taikant pusiau struktūruoto tiesioginio interviu metodą.

Informantai atrenkami derinant sisteminės tikimybinės ir tikslinės atrankos metodus, padedant SKPC specialistams. Pagal pasirinktų SKPC pateiktus užkoduotus pagalbos gavėjų sąrašus atliekama sisteminė tikimybinė informantų atranka. Jei į atranką nepatenka norimų apklausti grupių (pvz., žmonių su negalia) atstovų, tikslinė atranka atliekama papildomai. SKPC specialistams susisiekus su atrinktais informantais ir susitarus dėl interviu, mokslininkai atlieka interviu ir jų analizę. Pusiau struktūruotas klausimynas formuojamas dviem pjūviais – pagalbos proceso kokybės (skiriama apie ketvirtadalį tyrimo laiko) bei veiksmingumo (skiriami trys ketvirtadaliai tyrimo laiko).

Informantų prašoma papasakoti, ar pagalba atitiko 7 iš 8 pagalbos teikimo principų: **dalyvavimo, kompleksiškumo, lygiateisiškumo, paslaugų pritaikomumo, prieinamumo ir individualizavimo, SAA pavojų patiriančių asmenų ir SAA patyrusių asmenų geriausių interesų užtikrinimo bei konfidencialumo**. Taip pat informantų klausiama apie jų **emocinės būsenos, grėsmių ir saugumo jausmo, sveikatos, materialinių sąlygų, socialinių santykių pokyčius pagalbos gavimo procese**.

Pagalbos proceso kokybės kriterijai atitinka didžiąją dalį Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje [įstatymo](#) 3 straipsnyje apibrėžtų principų:

- **dalyvavimas** – smurto artimoje aplinkoje prevencijos, apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje ir specializuotos kompleksinės pagalbos smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą patyrusiems asmenims teikimo ir kiti jiems aktualūs klausimai sprendžiami kartu su smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiu asmeniu ar smurtą patyrusiu asmeniu ir (ar) jų atstovais, nevyriausybinėmis organizacijomis, ginančiomis smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių asmenų ar smurtą patyrusių asmenų teises ir interesus, ir specializuotos kompleksinės pagalbos centru;
- **kompleksiškumas** – smurto artimoje aplinkoje prevencija, apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje ir specializuota kompleksinė pagalba organizuojama taip, kad smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantys asmenys ar smurtą patyrę asmenys būtų apsaugoti nuo smurto artimoje aplinkoje, o teikiant specializuotą kompleksinę pagalbą būtų patenkinti jų poreikiai;

- **lygiateisiškumas** – smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantys asmenys ar smurtą patyrę asmenys, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos ar kitų ypatybių, turi lygias teises į apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje ir specializuotą kompleksinę pagalbą, lygias teises dalyvauti jiems pritaikytų vykdomų smurto artimoje aplinkoje prevencijos priemonių veikloje;
- **paslaugų pritaikomumas** – įgyvendinant smurto artimoje aplinkoje prevenciją, planuojant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje ir specializuotos kompleksinės pagalbos smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą patyrusiems asmenims priemonės, organizuojant asmenų, dirbančių su smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiais asmenimis ar smurtą patyrusiais asmenimis, taip pat mokytojų, pareigūnų mokymus, atsižvelgiama į skirtingus moterų, vyrų ir vaikų individualius poreikius, užtikrinamos lygios galimybės gauti pagalbą; planuojant ir teikiant pagalbą, atsižvelgiama į moterų diskriminacinę padėtį pagal patiriamo smurto artimoje aplinkoje mastą;
- **prieinamumas ir individualizavimas** – apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje ir specializuota kompleksinė pagalba organizuojamos taip, kad jų prieinamumas būtų užtikrintas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių asmenų ar smurtą patyrusių asmenų individualius ir specialiuosius poreikius (įskaitant gebėjimus, socialinę padėtį, amžių, brandą, lytį, psichikos ir fizinės savybes, negalią, socialinę aplinką ir kitas svarbias ypatybes bei emocinius ir socialinius ryšius);
- **smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių asmenų ar smurtą patyrusių asmenų geriausių interesų užtikrinimas** – priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su specializuotos kompleksinės pagalbos, įskaitant socialines paslaugas, smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą patyrusiems asmenims teikimu bei šių asmenų įgalinimu objektyviai vertinti situaciją dėl galimai patiriamo smurto artimoje aplinkoje ar smurto artimoje aplinkoje pavojaus ir priimti savarankiškus sprendimus, pirmiausia turi būti užtikrinamas kuo mažesnis neigiamas poveikis smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą patyrusiems asmenims; smurto artimoje aplinkoje pavojų keliantiems asmenims paskyrus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį (toliau – apsaugos nuo smurto orderis), pilnamečiams smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą patyrusiems asmenims užtikrinama galimybė likti savo gyvenamojoje vietoje su kartu gyvenančiais nepilnamečiais vaikais ar palaikyti įprastus ryšius su nepilnamečiais vaikais, jeigu tai neprieštarauja geriausiems vaiko interesams;
- **konfidencialumas** – specializuotos kompleksinės pagalbos centrai, institucijos ir įstaigos įpareigojami asmens duomenis, kurie yra konfidenciali informacija, naudoti tik įgyvendinant smurto artimoje aplinkoje prevenciją, teikiant specializuotą kompleksinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą patyrusiems asmenims, taip pat užtikrinti, kad šie duomenys netaptų žinomi tokios teisės neturintiems asmenims, neatskleisti jų tretiesiems asmenims, išskyrus teisės aktuose nustatytus atvejus, konfidencialios informacijos nenaudoti asmeniniams arba trečiųjų šalių interesams tenkinti, išskyrus atvejus, kai pateikti tokią informaciją reikalauja kompetentingos institucijos ar įstaigos, kiti teisę gauti šiuos duomenis turintys asmenys.

Siūlomi pagalbos veiksmingumo rodikliai smurtą ar jo pavojų patyrusio asmens:

- **emocinės būsenos pokyčiai pagalbos gavimo procese;**
- **grėsmių ir saugumo jausmo pokyčiai pagalbos gavimo procese;**
- **sveikatos pokyčiai pagalbos gavimo procese;**
- **materialinių sąlygų pokyčiai pagalbos gavimo procese;**
- **socialinių santykių pokyčiai pagalbos gavimo procese.**

Vertinant veiksmingumą atspirties tašku gali būti imama SKPC informanto ekspertinio vertinimo pažyma bei pavyzdinis ekspertinio vertinimo veiksnių klausimynas. Veiksmingumo rodiklių vertinimas turėtų sudaryti didžiąją dalį tyrimo. Siekiant atliepti tyrimo tikslą, galima išsikelti ir šiame aprašyme nepaminėtus rodiklius, leidžiančius parodyti SKPC veiksmingumą.